

Marja Keränen (toim.) (1999): *Kansallisvaltion kielioppi*. SoPhi, Jyväskylä, 193 s.

Marja Keräsen toimittaman kirjan aiheena on poliittinen uudelleenorientaatio, jonka Suomen liittyminen Euroopan unioniin toi tullessaan. Myös ylikansalliset organisaatiot ja alueiden lisääntynyt merkitys ovat johtaneet siihen, etteivät kansalliset intressit ja identiteetit ole enää ainoita kansallisvaltiota määritteleviä tekijöitä. Viime vuodet ovat merkinneet vertailevan tutkimuksen buumia, jossa kuitenkin monia perusolettamuksia ei useinkaan aseteta kyseenalaisiksi.

Eräs kansallisvaltiokieliopin lähtökohtia on kritisoida ajatusta Suomesta orgaanina, 'ruumiina', joka toimii osana arkipäivää. Kansallisessa identiteetissä onkin kiinnostavaa juuri tämän kieliopin arkipäiväisyys ja itsestäänselvyys, tavat, joilla omaa yhteisöä pidetään jotenkin erityisenä tai luonnollisena. Olemme monta kertaa omien ajatustemme ja käytäntöjemme vankeja, emmekä tule ajatelleeksi, että toisinkin voisi olla. Tutkimuksen tehtävänä onkin kertoa, miten kansallista tarinaa kerrotaan ja osoittaa toisintulokemisen ja toisinkertomisen mahdollisuuksia.

Integraatio muuttaa paitsi politiikkaa myös tutkimusta. Roland Barthesin vanhan teesin mukaan perhe tuli valokuvaamisen kohteeksi vasta, kun se oli hajoamassa. Näinkö kansallisuus, kansalaisuus ja nationalismi ovat tulleet tietämisen kohteiksi vasta, kun ne ovat kriisiytymässä ja rakoilemassa? Oma huomioni on se, että ainakin symbolisen ja kulttuurisen alueella kansallinen tuntuu voivan oikein hyvin. Myös Marja Keräsen huomio on se, että liittyminen "näyttää vain tihentäneen puhetta kansallisesta". Keränenkään ei lähde kuoppaamaan kansallisvaltiota, vaan Suomea tarkastellaan valtioruumiin ääreltä (mielenkiintoista muuten, ettei suomi erota eri 'ruumiita', kuten englannin *body* tai *corpse*).

EU-jäsenyyden myötä suomalaiset ovat olleet uudessa poliittisessa tilanteessa, joka tarjoaa mahdollisuuksia monenlaisen arviointiin. Näiden usein luonnollisina pidettyjen merkitysten "nyrjähtäminen paikoiltaan avaa kuitenkin paikan, josta voi pohtia kansallista ei vain historiallisessa, vaan myös etnografisessa rekisterissä". Kansallisvaltio ei ole ainoa ja "normaali" luokitus, vaan kansallisuuttakin tuotetaan jatkuvasti. Sitä ei tuoteta pelkästään kansallismuseossa, mutta museoanalogiaan ja näyttelyihin kuitenkin tiivistyy jatkuvan tuottamisen ja toisinkertomisen näkökulma.

Artikkelissa "Suomi tutkimuksen kohteena" Marja Keränen kirjoittaa tutkijoista sekä universaali- että paikalliskielen puhujina. Universaalipuheessa, jota muun muassa monet politiikan tutkijat tuottavat, kategoriat ovat usein annettuja. Tällöin voidaan esimerkiksi mitailla vaikka "eurooppalaisten arvojen" kannatusta eri maissa. Paikallispuhe taas on tyypillistä antropologeille. Tällöin tulee hyvinkin ongelmalliseksi se, miten esimerkiksi "samaa asiaa" koskevat keskustelut käydään eri paikoissa ihan eri tavoin. Monet länsimaiset tutki-

jat ovat esimerkiksi palailleet tutkimaan länsimaisia yhteiskuntia "antropologisen" paikallispuheen reper-toaarissa.

Kansakuntaa määritteleville on nimittäin pian selvinnyt, ettei käsitettä voi määritellä tyhjentävästi. Perustana on lopulta symbolinen yhteisö, jota merkitsemään ja rajaamaan voi valikoitua milloin mikäkin kriteeri, kuten kieli tai territorio. Kansallinen identiteetti ei ole jotakin "luonnostaan", vaan sitä tuotetaan. Samalla se myös yhdenmukaistaa, jolloin suomalaisuuden esitykset, representaatiot, tuottavat myös "tyypillisten suomalaisten" kuvia. Näiden purkamisessa on oma työnsä, mutta hyvä huomio kirjassa on kysyä sitä, eikö puhe kansallisvaltiosta tuota "kiusallisella tavalla" myös sitä, mitä yritettiin purkaa. Onhan nykyisin Suomessa suosittua myös perifeerisyyden ironia ja karnevalisointi tyyliin – Kaurismäki, Liksom, Leningrad Cowboys jne. Nähdäkseni kansakunnan tuottamisesta niissäkin on kysymys, mutta ainakin tietty hyväksyttävyyden kaanon on laajentunut ja muuttunut juhlavasta ja ylevästä arkisemmaksi.

Kokonaisuutena teos jakaantuu Keräsen lisäksi seitsemän eri tutkijan kirjoittamaan artikkeliin. Aluksi Ari Turunen asettaa Suomen "oikeaan" kontekstiin Euroopan kartalle. Edes EU-jäsenyyden jälkeen Suomi ei vielä ole mahtunut Le Monden sääkartalle. Vaikka joku sääkarta on trivialiteetti, se on myös päivittäin näkyvillä ja muokkaa erilaisia tilakäsityksiämme.

Pasi Saukkonen vertailee Zachris Topeliuksen ja hollantilaisen Robert Fruinin tekstejä 1870-luvulta. Molemmilla oli tärkeä pedagoginen tehtävä maansa ja sen asukkaiden esittäjänä oman aikansa historiallisessa yhteisössä. Teksteissä esiintyneet kansanluonteen kuvaukset ovat myös määritelleet itse kansaa. Vaikka ajatus erillisestä kansanluonteesta onkin toisen maailmansodan jälkeen kärsinyt inflaation, käytetään sitä edelleen satunnaisesti tiedotusvälineissä. Esimerkiksi ilmaisu "skotit ovat ylpeitä kansallisista perinteistään" sisältää samalla myös määritelmän ja mallin "perinteistään ylpeät skotit ovat (aitoja) skotteja".

Suomalaisten naistenlehtien EU-keskustelu on Eira Juntin artikkelin aiheena. Tunnettu metafora Suomi-neidosta ei viittaakaan koko Suomeen, vaan – kuinka ollakaan – se siirrettiin naistenlehtien artikkeleissa suoraan vastaamaan naisia. Suomi-neito vastasi "kyllä" Euroopan kosintaan, mutta tekstit eivät osoita, että naiset olisivat kansallisen kertomuksen kanssakirjoittajia. Heidän kertomuksensa sulautuu paremminkin osaksi miehiseksi arvioitua kansallista kertomusta ja tämän miehen kertomuksen ehdoilla.

Heikki Heikkilä arvioi, että "sodanjälkeisen Suomen merkittävin poliittinen ratkaisu" oli ehkä sittenkin pikemminkin tavallinen kuin poikkeuksellinen tapaus. Liittyminen unioniin ei anna perusteita puhua varsinaisesta kansalaiskeskustelusta. Kyseessä oli pikemmin debatti, jossa poliitikat, asiantuntijat ja toimittajat puhuivat toisilleen. Helsingin Sanomissa puhui "kaksi kulttuuria": Snellmanilainen ajattelu, joka oli vahvaa

poliittisessa johdossa, tuki Suomen EU-jäsenyyttä. Journalistinen diskurssi oli jännitteisempi, mutta myös se käsitti kansalaisuuden kapeana ja alamaistavana.

Luonnollista yhteisöä tuotetaan myös metaforin, kuten esimerkiksi termeillä ”valtiolaivan johtajat” tai ”saarilinnointus”. Suomestakin puhutaan usein yhtenä toimijana, Suomi-henkilö tekee sitä ja tätä, vaikka Suomi pikemmin on tila, jossa toimitaan. Iisa Räsänen ja Joe Bleicher tutkivat EU-vastustajien kannanottoja sekä Suomessa että Britanniassa. On selvää, etteivät maat unionitasollakaan ole yhtenäisiä toimijoita, kuten toimittajapuhe on tottunut ne esittämään, vaan niiden on otettava huomioon myös omat erityisyleisönsä. Suomi on myös politiikan tulos.

Kulttuurien väliseen vertailuun liittyy kuitenkin ongelmia, ja paikoin väitteet jäävätkin vähän historiattomiksi. Eikö esimerkiksi Britannian ja Suomen erilaisen ”liputuskäytäntöjen” tai semanttisten eroavaisuuksien voi kuvitella löytyvän mm. siinä, että suomalaisuus piti muiden pienkansojen tapaan keksiä? Vertailukohteena Britannia on kuitenkin ollut yksi maailman pöyhkeimmistä imperiumeista, joka toisen maailmansodan jälkeen riisuttiin alushousuilleen.

Pami Aalto kirjoittaa identiteettipolitiikasta. Identiteetit muotoutuvat myös suhteessa ’toiseen’, jopa siinä määrin, että voidaan puhua erillisen identiteettipolitiikan tutkimuskirjallisuuden synnystä. Aalto on haastatellut virolaisia yliopisto-opiskelijoita, toimittajia ja ylempiä virkamiehiä. Virolaisille identiteettipolitiikka rakentuu keskeisesti neuvostokauden kokemuksiin. Nyt vuosien 1939–1940 idealismia pyritään välttämään, ja tällä saadaan kehitettyä perusteluita esimerkiksi EU- ja Nato-pyrkimyksille. Venäläisyhteisön koetaan edustavan ”itäistä kollektivismia”, se on taipuvainen alistumaan, on ”sivistymätön”, kun taas Virosta nähtynä virolaisyhteisö edustaa ”läntistä individualismia”.

Televisio on merkittävä representoija ja Suomessa se syntyi nimenomaan kansallisena, valtion ohjaamana projektina. Anu Kantola tarkastelee yhteisöllisen tarinan rakentamista esimerkkinään Yleisradiossa vuonna 1967 tehty Suomen 50-vuotisjuhlaojelmissa. Dokumentti on tarina ja tarinoita tarvitaan, jotta yhteisö muistaa itsensä. Yleisradion tarina kertoo, kuinka orgaaninen Suomi ”kasvaa” itsenäisyyteen ja sitä mukaa realismiin sekä pääsee irti lastentaudeistaan. Käy ilmi, että se, mitä suomalaisille realismina opetettiin, oli myöskin hallinnan väline. Sillä kitettiin erityisesti ulkopolitiikassa ”linjan” kannalta poikkeukselliset ilmiöt.

Jos näin on, niin joudumme epäilemään myös nykyisten – siis vuoden 1989 jälkeisten – historia- ja identiteettikäsitystemme sisältävän myös politiikan näkökulman. Tätä ”menneellä politikointia” olisin mielelläni toivonut enemmän kirjaan mukaan – onhan historia kielien ja territorion ohella olennainen osa kansallisen kielipöytäkirjan rakennusmateriaalia. Tarjolla on kuitenkin virkistävä kokonaisuus, vaikka jotkut artikkelit olisivat ehkä kaivanneet lyhentämistä. Joissakin taas jäi vaiku-

telma, että päästiin vasta asiaan, kun artikkeli jo loppui.

Symbolisella tasolla kansallisvaltio tuntuu vahvemmalta kuin koskaan. Ainakin se myyttinen kansakunta, jossa ”suomalainen” Nokia-sampo jauhaa rahaa, elää arkikokemuksessa vahvana. Ehkä kansallisvaltion kriittisesti suhtautuville riittää, että näemme läpi sen tarinan, jossa veroparatiiseissa asuvat gladiaattorimme taistelevat puolestamme sijaisotia urheiluareenoilla.

HEINO NYSSÖNEN